

Шварц М. Џонатан

"РЕСЕН Е НАЈГОЛЕМОТО СЕЛО"

Студија на заедницата

Апстракт: Студијава претставува извадок од книгата "Парчиња од мозаик" од Џонатан Метју Шварц, во која се изнесени неговите теренски истражувања и неговите видувања за градот Ресен во последните неколку години од дваесеттиот век. Главно станува збор за меѓуетничките и меѓуконфесионалните состојби и односи во Ресен (Македонците, Турците и Албанците; христијаните и муслиманите) и начинот на диференцирањето на луѓето по етничка и религиска основа.

Клучни зборови: Ресен, турско и албанско малцинство, Македонци, Јаболково, групашки места, заедница, четири столба на заедницата,

Сé во преден план, без позадина

Еден млад Турчин од Ресен, на бајрамската прослава, својот роден град го опиша како "најголемото село". Го познавам Енџин уште кога имаше две години. Сега, тој има осумнаесет години и го завршува своето школување како лабораториски техничар. Учеше техничко училиште во поголемиот град, Битола, наместо да учи во средното училиште во Ресен, Гимназијата "Цар Самуил" (поранешната Гимназија "Маршал Тито"). Енџин мислеше дека е најдобро да заврши нешто што директно би го одвело до добра работа, и покрај неизвесноста дека до такви работни места воопшто може да дојде. Малиот здравствен дом во Ресен каде што тој се надеваше дека ќе се вработи е полн со такви техничари, кои работат во мали и слабо опремени лаборатории.

Во времето на генерациите на татко ми, велеше Енџин, тие можеа да емигрираат во Канада, САД или Австралија, и да работат во градежништво или индустријата, кои во тоа време беа во развој. Татко му на Енџин работел во Австралија и се вратил во Македонија една година пред да се роди Енџин.

Генерацијата на Енџин е тоа што јас го нарекувам *генерација на "џосџ-џечалба"* во современа Македонија. Начинот на живеење на оваа генерација ја изразува потребата да се донесе глобалната култура и во "најголемото село" кога веќе емиграцијата кон оддалечените метрополи нема да може да се остварува. Уште повеќе, (не)граѓанската војна во Босна, резултира со тоа што во западноевропските земји беа воведени рестрикции во визниот режим за македонските граѓани. Република Македонија, денес (годината кога е пишувана книгата, заб. на прев.) е, можеби, по затворена од сите страни од кога и да било друг пат во текот на нејзината современа историја. Одржувањето на глобалните мрежи чии што центар е Преспа, преку електронските медиуми ја поддржува традиционалната култура на емиграцијата.

Енџин како и многумина од неговите современици учат англиски, и тој често имајќи доверба во мене, дури и се обидуваше да ме поправа, како тој да беше возрасниот а јас тинејџерот. Ова е моето мислење. Енџин, сигурно би рекол, дека ние меѓусебно сме си разоварале, како маж со маж. Старосната нивелација е едно од најзагадочните изненадувања на терен. Младите информатори се педагози на возрасните антрополози. Ова момче, коешто јас го паметам уште од пелени, ми раскажуваше како стојат работите во Ресен, што значеше дека јас морав да се откажам од некои мои наивни идеи.

Партијата спонзорирана од Турција започнуваше да го прославува крајот на едномесечното празнување на Рамазан. Нашата маса беше во центарот на просторот во ладното и напуштено кино-театар во Ресен - Киното "1-ви Мај".

Беа присутни помеѓу двеста - триста луѓе, повеќето од нив млади. Беше студено во театарот, а Енџин и Јас зборувавме за гласната музика на групата што свиреше на сцената.

Тоа ми беше втора недела во Ресен кога Енџин ме праша што работам Јас тука. Јас се интересирав да откријам како луѓето "овде" (сега "таму") размислуваат за светот. "Премногу политика пријателе" - упаѓа Феми. Енџин повторно се врати кон објаснување на погледот кон "светот" на неговата генерација. Родителите не го разбираат младиот човек денес. "Тие живеат во комунизам; тие мораа да бидат дома во 10 часот навечер... Ресен е најголемото село".

Во текот на своето четиригодишно школување, Енџин живеел во домот на техничкото училиште во Битола, и тој со радост се враќал дома за викендите. Се надевал дека ќе најде работа во својот роден град со што би можел да продолжи да живее таму. Постоеле многу ограничувања во Ресен, но овие ограничувања биле познати и би можело да се издржат. Новите кафулиња што се појавуваат во секој поголем македонски град, тој рече, "главно се за Македонците". Додека на почетокот тој бил ентузијастички настроен кон новите кафулиња, наскоро почувствувал дека тие се **места за групирање на луѓето (групашки места)**, и дека станало непријатно во нив.

Слушајќи го раскажувањето на Енџин за Ресен на бајрамската прослава, тоа стана добар контекст за да се разбере Ресен "како целина". Ресен е, рече Енџин, "најголемото село", но она што го мислеше тој, покрај другите работи, беше тоа дека Ресен не е ниту град, ниту село. "Селото" ("оддалеченост", "урбано" и/или "глобално") сигурно е една од најеластичните категории места во модерната јазична примена. Енџин знаеше дека Ресен не е село, но сепак, не беше град како Битола. Ресен беше нешто помеѓу, пак токму поради тоа, тој можеше да го користи англискиот збор село (village) во суперлатив, како нешто големо, за да го опише него.

На бајрамската прослава Енџин ми рече дека има многу турски деца од Охрид и Битола. "Вечерва тие ќе спијат кај нивните роднини". Некои Македонци, Албанци и Роми присуствуваа на забавата таа ноќ. Таа вечер, секој што сакаше да игра се вклучуваше во долгиот, непрекинат синџир на македонското оро, меѓутоа во ритмот на локалниот турски оркестар. Едно оро можеше да трае повеќе од половина час.

Групата што свиреше на бајрамската прослава имаше шест члена: виолина, електрична бас гитара, гитара, тапани, синтисајзер и машки пеач, слаб по стас, облечен со сако и вратоврска. Во овој музички стил, синтисајзерот делуваше како хор, нагласувајќи ги и драматизирајќи ги стиховите (рефрените) на песните.

Стилот на турската народна музика, кој би можел да се смета како културен мост помеѓу Исток и Запад, сега станува заеднички младешки идиом во Република Македонија. Многу популарната група, наречена "**Кисмет**", свира песни на македонски со арапско-турска придружба. "Кисмет" на турски значи "судбина". Постариот брат на Енџин, Ахмед седна на нашата маса заедно со неговиот колега Феми.

Двете момчиња скоро отворија берберница во новото малечко шеталиште во центарот на градот. Тоа е едно од отворените места во градот без групирање. Двајцата браќа и нивните пријатели ми станаа блиски придружници во многу работи во текот на мојот терен во Ресен. Берберницата е собирно место каде, Јас, вообичаено наминував барем еднаш во денот за да се згрејам на електричната печка, понекогаш да ме избричат и да послушам музика и да разговарам на локалните радио станици. Сретнав албански момчиња од селата кои дојдоа во

новата берберница да се потстрижат. Исто така наминуваат и девојки, и нивното присуство ја прави берберницата да биде единствена во Ресен. Тие малку би се шегувале со двајцата бербери, Феми и Ахмед, или би решавале крстозборки.

Феми го избрал името на берберницата "Ерос", иако тој не знаеше што значи тој збор сè додека не научи од нас. Тоа е име на италијански рок пеач, рече тој. Феми ја организира својата забава за дваесет и првиот роденден во берберницата, по работното време.

Културните струења во овој регион на Македонија, денес првенствено се движат исток - запад, а Рим и Истанбул повторно ги заземаат поранешните главни позиции. Економската и политичката блокада на коридорот помеѓу Србија и Грција на југ го стимулираа оживувањето на трговскиот пат од Турција до Албанија. Многунима Ресенчани зборуваа за потребата од модернизација на античкиот "Via Ignatia", пат што поминувал низ Ресен. Застарените камиони од Бугарија и Албанија, купени од втора или трета рака од Западна Европа, ги исполнуваа улиците на Ресен со облаци од чад додека поминуваа низ градот, чкрипејќи со кочниците при секое застанување.

Еден Македононец во контекст на патриотското пеење, се жалеше поради неодамнешното пресекување на трговијата во правецот север - југ. Патиштата во насоката исток - запад му изгледаа некако неприродни, и за да го опише нивното значење тој покажуваше на својата рака за да ги спореди со своите артерии. Доколку овие артерии се пресечат животот би запрел.

Во неделните попладниња - единственото време од седмицата кога берберницата беше затворена - Ахмед, Феми и Енџин играа баскетбол во нивното старо игралиште во Училиштето "Мите Богоески". Продавачот на чевли од продавницата спроти берберницата исто така одеше да игра, а одев и јас. Мои омилени слободни активности во Ресен беа средбите во кругот со младите Турци, кој често вклучуваше пријатели од ромската и македонската зедница од Ресен.

При презентирањето на целата заедница на Ресен, јас често во преден план ја ставам турската зедница. "Истакнувањето" на една група е различно од "фокусирањето" врз неа. Можеби звучи премногу смело, но јас не го сметам набљудувањето на малцинствата како најпоказателна тема за да се разбере општествениот живот во Ресен. Можев да се фокусирам на Албанците, на Ромите, Турците, Власите или, се разбира, на Македонците. Веројатно се противам на фактот дека "фокусирањето" имплицира лажно објективизирање. Моите белешки се полни со истакнувања. Таму нема позадини. Кога Ида Ред беше објавена во Копенхаген, читав како Турците помогнале да се впотполни сликата за заедницата во Ресен. Без нив јас не би можел да направам студија за заедницата. Мојата цел не е да ги деградирам другите во позадината, туку едноставно во раскажувањата за Ресен Турците зазедоа значаен простор и време. Раскажувањата се претпазливи и скептички откритија на тоа како Турците преживеале. Нивното помалку забележливо присуство ја разјаснува природата на заедницата во целина.

Предупредувања упатени кон Варнер (Warner)

Зборот "заедница" беше вклучен во текстов откако беше намерно избегнуван во првите неколку страници. Тоа е отпор кон нејасниот термин "заедница" (community), и потполно силните структури против "историската" функционална "концепциска рамка" на "студиите на заедницата" произлезени од социјалната антропологија на Лојд Варнер (Lloyd Warner) (Bell and Newby 1971 :

102). Меѓутоа ќе се обидам да го преформулирам истражувачкиот пристап кон заедницата на Варнер со белешки од теренските истражувања во Ресен.

Во претходната глава целта ми беше да се изнесат основните податоци за регионот на Преспанското Езеро, како историски омеѓен регион, каде што границите ги воспоставуваат "Природата" и "Нациите". Современата историја на Регионот е одбележана, периодично со војувања, окупација и предавства. Вдолж и попреку на Регионот Преспа се случувале доброволни и насилни миграции, така што во создавањето на идентитетите тие "патишта" биле исто толку важни колку и "корените" на луѓето (Gilroy 1992, Clifford 1994).

Според информаторите, Ресен е заедница или, според среќната фраза на Енцијан "најголемото село". Мојата претпоставена припадност кон неа произлезе од контактите со неколку турски семејства од времето на моето прво доаѓање во 1977 година (Schwartz 1978, 1985, 1989, 1993). Таа посета се оствари преку врските со "луѓето на привремена работа" (guestworkers) во Копенхаген кои потекнуваа од турската заедница од Ресен.

Поради тоа турското малцинство, и особено турските младинци и нивната култура преставуваат позадина на мојот труд. Проучувањето на заедницата цели да биде нешто повеќе отколку само "истражување на малцинствата". Може да се каже дека "истражувањето на малцинството", го претставува "мнозинството само како инструмент на моќта". Односите на доминација и подреденост се замислуваат како огледало на релациите помеѓу мнозинството и малцинството. Таму каде што малцинствата се во долните слоеви, резултатите се помалку статички и раслоени. Движењето е покажано како мобилност нагоре и надолу по социјалната скала. Кон факторите за социјалното раслојување во мобилноста и стратификацијата на американското општество, во "студијата за заедницата" за Њубурипорт во Масачусец, на Л. Варнер, е додадена уште категоријата "етничност" (ethnicity) (Sollors 1986). Популацијата во Ресен е близу 20.000, и наликува на она што бил Њубурипорт во текот на истражувањата на "Градот на Јенките" (Yankee City).

Неправилно се смета дека етнографијата е само за етничките малцинства а не за (не)етничките мнозинства. "Етничките групи" скоро секогаш се по дефиниција "малцински групи" (види критика кај Tonkin 1989). Фокусот се става на малцинствата и нивните напори да се здобијат со права, како и почитување на нивните идентитети; Ова се политички цели кои јас во целост ги поддржувам.

Македонците коишто се мнозинство во Ресен претставуваат ограничено малцинство во Флорина (Лерин), град во северна Грција, на околу 50 км на југ, таму каде што летаат штрковите. Претпоставувам дека едно етнографско теренско истражување во Грчка Македонија, кое во прв план би ги ставило понтската, влашката и македонската заедница би резултирало со подобро разбирање на заедницата во еден провинциски град во Грција. Би било интересно да се спореди како се манифестира концептот на заедниците во двата погранични града. Македонските и грчките селани во Албанија се малцинства, исто како што се албанските селани во Грција и Македонија. "Размената на населението" како политика за добивање на национална хомогеност не заврши во дваесеттите години на XX век (Smith-Llwellyn 1973). Регионот на Преспа е жив доказ за тоа. Некој би можел повторно да ја утврдува "одговорноста на минатото" како "материјал" за иднината. "Етничкото чистење" во слични ситуации во светот е најужасната кулминација на националистичка асимилација и "културниот фундаментализам" (Stolcke 1995).

Настојувајќи да ја скицирам студијата за заедницата на Ресен, јас следев некои, но не сите критики на "студиите на заедниците" направени во текот на 60-

те и 70-те години на XX век. Главните точки на критиката што јас ги прифатив беа: 1. Дека "заедницата" е насочена кон тоа да биде одделна (посебна) целина, одбележана со граници; 2. Дека заедницата би можело да служи како "микрокосмос" за општеството во целост.

Треба да се имаат предвид пренагласените ставови на Варнер во сериите "Градот на Јенките" на Варнер; меѓутоа, претставата за функционалната заедница (иако, доведувана во прашање) на различни групи не би можело целосно да се отфрли. Одредена скромна форми на функционализам би можело да се искористи. "Заедницата" замислена како несигурен и променлив концепт е нужна.

На пример, ајде да си поиграме со методот на класичните студии на заедницата, да го иронизираме методот. Прво, би требало да му најдеме друго име на градот Ресен, фиктивно име, со што истражуваниот простор би го направиле анонимен и многу повеќе адаптивен за генерализации. Бидејќи одгледувањето јаболка во Ресен е главниот извор на доход, би можел да го наречам "Appletown" за англиските читатели, или да му дадам на градот уште подистинктивно име "Јаболково" што значи "место на јаболката" на македонски јазик.

Секој би знаел дека пишувам за Ресен, особено кога ќе бидат вклучени и мапите. Личностите чиишто искуства јас ги опишувам и анализирам во книгава, се надевам, ќе можат да се препознаат себе си. Книгава е за Македонија, но анегдотите и историите, првенствено доаѓаат од Ресен и регионот на Преспанското Езеро во поранешна Југославија. Анегдотите и историите се многубројни и различни, но само ако коегзистенцијата и почитувањето на плурализмот се една од нашите епохални и најјургентни потреби, тогаш истражувачите на општествата би можеле да играат со своите карти од теренот отворено и без стравувања.

Сите мои информатори знаеја дека јас пишувам книга за нив и нивниот град, и повеќето од нив немаа забелешки доколку нивните имиња бидат спомнувани. Многумина дури инсистираа на нивното право да бидат идентификувани како реални историски личности, што се разбира, и беа. Доколку луѓето сакаа да ја зачуваат својата анонимност, јас ги почитував нивните желби. Им ветив дека нема да пишувам ништо скандалозно за нив - туку за нивното и моето искуство - во отворен и слободен стил. Препрочитувањето на книгата на Вилјам Фут Вајт (William Foote Whyte 1943, 1955) "Општеството од улицата" можеби се доближува до оваа книга "Делови од мозаикот".

Моја намера е да ја скицирам граѓанската и космополитската етнографија од и за Македонија. Методот на претставување беше нешто како правење фотографски портрети каде што субјектот се обидува да изгледа релаксирано и пријатно. Дали овој обид е погрешен, "нереален"?

Во јавните сфери, исто како и во интимните, се обидуваме да изгледаме најдобро, а членството во доверливите заедници е еден од типичните начини да изгледаме најдобро. Време е да се биде намерно во преден план така што етнографот ќе може да го собери тоа искуство од информаторите и пријателите без да ги менува имиња на личностите и местата, за да ги заштити нив. "Градот на Јенките" (Yankee City) како што секој знае е Њубурипорт (Newburyport), а "Корнервил" (Cornerville) на Вилјам Фут Вајт е Северниот дел на Бостон (Boston's North End). Во оваа книга Ресен нема да биде "Јаболково". Реторичката девиза на Л. Варнер за "дефамилијаризација" на Новоанглиската заедница со "репатријација на егзотичното", со "примитивни" категории од домородската

Австралија за обредот и церемонијата (Marcus and Fischer 1986), е предизвик за студиите на заедницата во европски контекст.

Критиките кон Варнер покажаа дека тој ги повторил дефинициите за историјата на лидерите на Њубурипорт како "податоци", знаејќи дека тие се носталгични, онакви какви што се посакувани да бидат - митологизирани. Историските случувања во Њубурипорт биле "онакви какви што и сега лидерите посакуваат или не посакуваат да биде таа (т.е. историјата - Ц.М.Ш.)"; Варнер ја открил оваа замислена сегашност и ја испишал во неговите текстови за "Градот на Јениките". Тој не се обидел да ја исправа историјата, туку ја изнел низ призмата на вредностите на лидерите на градот. Денес е поверојатно етнографите да ја прифатат, со одредени модификации Варнеровата перспектива (в. Singer 1984). Ние настојваме да бидеме ревносни деконструкционисти на тоа што го прават водачите и нивните следбеници, при што пронаоѓаме многу материјали во секојдневните активности. Поради оваа причина ги вклучивме желбите, заобиколувањата и страдањата во фактичноста на сегашноста.

Студија на заедницата се пишува врз основа на неколку извори, на тоа што би можело да се нарече *историска сила на желбиите* (historical wishcraft). Во 90-те години на XX век бевме можеби поподготвени да одиме само со расказите на нашите информатори но не заради тоа што тие се многу вистинити факти. Поточно речено, тие содржат искуства со убедливи последици. Студијата на заедницата има прагматична претпоставка каде што верувањата прават работите да се случуваат - токму како што Џорџ Бернард Шо (George Bernard Shaw) ги создава ликовите во неговата драма "Св. Јоан". Драмата е за чудата, а во неа ликовите се однесуваат пророчки и убедливо за историјата што допрва треба да се случи.

Јас настојвам да го проучувам Ресен како "заедница", и признавам дека поголем дел од моето искуство произлезе од и низ турското малцинство. Би можеле да кажеме дека младите Турци ја "рефрактираат" заедницата на Ресен во целина. (За метафората и методот на "рефракција", прекршување во антрополошката интерпретација, види: Evans-Pritchard 1956, Herzfeld 1987, Schwartz 1993) Членовите на малцинствата го имаат инкорпорирано, поради потребите, знаењето на мнозинствата. Малцинствата дома, но и како мигранти, можат да стигнат до тоа да станат членови на мнозинствата. "Немој да велиш дека сме издвоени", изјави еден имигрант во Данска на часовите во народното средно училиште. "Кажи дека ние сме подвоени" (doubled).

Во Ресен, Турците и Албанците можат веднаш да го сменат своето зборување на и од македонски, и тоа што е посебно забележително е тоа дека за нив не претставува некоја напорна маневра, слично како на добар морнар кој може да го менува правецот на својот брод низ ветерот. Нема толку многу Македонци што ги зборуваат јазиците на малцинствата, но има млади луѓе кои прават напори да го сторат тоа, со цел да ги развиваат пријателствата.

Многумина од моите пријатели Македонци коментираа за тоа колку многу време поминував со Турците и Албанците. Во воведниот дел го спомнав значењето на трите киски цвеќиња. Откако купив подарок, отидов во ресторанот "Три рози" каде еден Македонец (кој живее во Гетеборг) ме праша дали подарокот е за турски или македонски пар. Изгледаше како да сакаше да чуе дека подарокот беше наменет за македонска годишница која се прославува со цвеќиња. Моите теренски забелешки за "Три рози" велат дека "тоа е во целост македонско место во центарот на Ресен". Тоа беше едно од неколкуте јавни места каде што јас никогаш не чув да се зборне на турски или албански.

Пријателот Турчин рече дека дека е така поради тоа што во ресторанот готвачите во сите таџири сервираат свинско месо.

Моите теренски забелешки од Македонија (и од двете страни на границата, и грчката и македонската), исто така покажуваа висок степен на интерес кон малцинствата. Тоа не е низ форма на одбрана. Некои членови на малцинствата сакаат да бидат ставени во преден план штом тие ќе добијат можност и кога ќе почувствуваат дека тие можат да им веруваат на гостите. Добрата, поточно експресивната етнографија на заедницата го редуцира тоа што се јавува во позадина и става колку што е можно повеќе акцент на тоа што е во преден план, но сепак, колку што може текстот да издржи. Ете зошто студијата на Варнер за заедницата "Градот на Јенките" ја претставува "сегашноста" на 30-те години од XX век во Нова Англија, кога било извршено истражувањето. Тој и неговите соработници биле во можност да воочат како различните етнички заедници во Њубурипорт се прилагодуваат едни на други низ форма на функционално раслојување. "Точно" или "Погрешно"? - прашуваа критичарите една генерација подоцна.

Денес одговорот (на дански) би бил "både/og" (двете/и), но не како едногласни, туку како повеќегласни што во најмала рака ја одразуваат реалноста што се менува.

Мојата перцепција на функционалната рамнотежа во и помеѓу етничките заедници во Ресен е можеби "зголемена слика" на изразот како во темна фотографска комора. Дел од таа рамнотежа е баланс на взаемната завидливост. Таа се заснова врз одржувањето на етничкото вкрстено поврзување. "Крстопатот" (Interface) е метафора земена од сообраќајното инженерство на автопатите, при што како на автопат со многу клучки треба да ги погодуваат намерите и движењата на другите возачи (Wallman 1978). Меѓутоа, раскрсницата е и ситуација на потенцијална опасност и, во повеќе случаи, ситуација кога треба да се донесуваат одлуки. Вкрстеното поврзување во заедницата каква што е Ресен е добар лек за Балканот. Тоа е една од главните причини поради што треба да се проучува регионот на Преспанското Езеро.

Некои од недостатоците на "Градот на Јенките" би можеле да бидат преработени во студија за заедницата на "Јаболково". Ми се допаѓа "погрешната" неодложност на Варнер, и не мислам дека таа ги заслужува негативните конотации на "аисторичноста". Варнер слободно ја вклучил реторичката девиза на етнографското претставување во флексибилниот, непостојан период на New Deal (пресвртницата) во Соединетите Американски Држави. Американските студии за заедниците ("Корнервил", "Мидлтаун", "Градот на Јенките"), настојуваа да го забават темпото на американската култура и општество, токму кога тие се движеа најбрзо. Да се забави забрзаното темпо не значеше општеството длабоко да се замрзне, туку да се откријат неговите облици, континуитети и промени. Половина век подоцна, изгонетиот антрополог не може само да им прости на авторите на класичните студии за заедниците, туку може и да им заблагодари за нивните скаменети трудови.

Четири столба на заедницата

Во мојот опис на Ресен како заедница се избрани четири аспекти како нејзини столбови: 1. училиштата; 2. Јаболката; 3. Локалното радио; 4. Празниците.

Секоја од овие теми ги инволвираат и етничките практики, но ниту една од нив не е исклучително етничка. Муслиманските малцинства можеби се ставени

повеќе во преден план, но никогаш сум немал намера, пак, да ги ставам православните христијани во позадина. Создавањето на Македонија е процес таков каков што е, бидејќи секоја група сака да биде актуелна и присутна, и да биде прва.

Културниот плурализам и мултикултурализмот се клучни термини кои не се автохтони или домашни за политиките на балканските држави-нации. Тие се, најчесто, позајмени од државите-нации каде што балканските фамилии емигрираа: Канада, САД, Австралија и Шведска. Пред да ги разгледуваме одделно секој од овие четири столба, јас имам потреба најпрво да ги разгледам демографските и етнографските основи за нив.

Од времето на независноста од Белград во 1991 година, Ромите, Власите, Србите, Турците, Македонците муслимани, и на крај, но не и најмалку важни, Албанците, сите ги кренаа своите гласови за да се слушнат на националните и политичките арени.

Како што споменав погоре, Македонија е република на поранешна Југославија којашто се обидува да продолжи на линијата на етничката политика на маршалот Тито, како што беше утврдено со југословенскиот устав од 1974 година. Оваа политика вклучува, секогаш кога тоа е возможно, право на основно осмогодишно едуцирање на децата на нивниот мајчин (почесто татков) јазик.

Попис во Република Македонија "според етничките групи" беше реализиран во јуни 1994 година. Национални и локални избори имаше во октомври 1994 година. Некои важни статистички материјали можеа да се користат веќе во 1995 година, и јас можам, селективно, да употребам некои од нив во оваа студија за заедницата.

Правењето прегледи според етничката и религиозната припадност на населението во градот е зафат којшто започнал уште во времето на Отоманското Царство. Еден од неколкуте историографски документи што ги користев за студијава е статијата "Ресен" фотокопирана од статиите на Географското друштво (Kiselinovski 1920). Главните извори за оваа статија беа патеписните извештаи објавени во Виена (1867 год.) и во Москва (1877 год.), како и локалното испитување направено во времето на кулминацијата на Првата балканска војна во 1912 год. Но да се забележи, тоа се двајца патеписци од две европски големи династички држави, коишто имаа интерес да ја исцртаат (мапираат) "Турција во Европа". Старите извештаи ја истакнуваат мешавината од муслиманско и православно население, но првиот систематски преглед е направен во 1912 год. кога на турската власт и дојде крајот. (Не знам какви демографски и етнографски материјали имало подготвено од страна на турските официјални власти, но архивите во Истанбул содржат само некакви познати податоци).

Популацијата во Ресен, според извештајот од 1912 год., била вкупно 4.102 лица, коишто живееле во 909 домаќинства. Тогаш, како и сега, населението во Ресен било мултиетничко и подвижно. Неколку етнички групи се именувани во демографскиот извештај за Ресен, чиешто присуство може да се забележи и денес: Албанци, Турци, Роми и Власи. Според религиозната припадност, 2.407 лица биле православни христијани, а 1.965 муслимани. Емиграцијата во Америка е, исто така, фактор што е спомнат во статијата (Kiselinovski 1920 : 94).

Се присекаваме на сомнежите на Едит Дурхам (Edith Durham) во однос на бројната состојба на етничките групи, но кога податоците помагаат како аргументот да се засили, тогаш тие не би требало да се отфрлаат. Пред еден век Ресен бил тоа што некои би го нарекле *мултиетнички мозаик*. На едnodневно патување со коњ, и од Битола, и од Охрид, Ресен бил место за одмор и трговија.

Борче Киселиновски го забележал тоа во својата статија. Ресен и во текот на 17 век се наоѓал во средината помеѓу двата повлијателни града. Турските земјопоседници ја контролирале плодната земја чиишто води истекувале кон Преспанското Езеро. Голема Река е опишана како многу голема, која вообичаено ги поплаувала крајбрежните делови во пролет. Денес Голема Река едвај е поток. Градот е поставен доволно високо над речната делта за да се избегнува маларијата.

Некој би заклучил дека Ресен бил навистина здрава и релативно сложна "заедница". Градот на Едит Дурхам ѝ служел како безбедна база при извршувањето на нејзината хуманитарна работа околу проблемите што се случиле по 1903 година. Знаеме за сториите за конфликтот помеѓу турските господари и македонските селани, но се чини дека Ресен бил поштеден од разрушувањата и насилството, кои инаку го уништиле регионот на Езерото Преспа во Македонија, во текот на првата половина на XX век. Дали граѓанскиот карактер на Ресен е легендарен и доколку е така поради која причина?

Имајќи го на ум етнографскиот извештај од 1912 година би можел да се префрлам во сегашноста. Со цел да се соберат што повеќе демографски и етнографски профили од различни материјали, некои од нив веќе објавени, а некои собрани низ интервјуа, важно е, најпрво, да се одбележи кои категории се забележувани во официјалните статистики. Република Македонија спроведува попис "според етничката припадност", но исто така, и според местото на живеење. Имајќи го на ум фактот дека многумина од граѓаните на Македонија живеат надвор од неа, овие личности и нивната етничка припадност се исто така вклучени во пописот од 1994 година. Описната категорија за нив е "граѓанин на Р. Македонија што престојува надвор од неа подолго од една година, но со постојано место на живеење во Р. Македонија" (Република Македонија, Попис 1994).

Во официјалните извештаи од пописот во Југославија (СФР Југославија 1981 год.), "привремените емигранти" се вклучени во локалните (општинските) пописни листи но без да биде вклучена и нивната етничка припадност.

Република Македонија го промени критериумот за емигрантите од "привремено", на "најмалку една година", со што класификацијата стана попрецизна. Исто така, многу важно е тоа што во регистрите е вклучена и етничката припадност.

Бројките во заградите го покажуваат бројот на луѓето од секоја етничка група "што престојуваат надвор од државата подолго од една година."

Населението во општината Ресен (1994 год.)	вкупно	Во странство подолго од една година
Населението во општината Ресен (1994 год.)	17.467	(4.766)
Македонци	13.297	(3.755)
Албанци	1.694	(188)
Турци	1.891	(774)
Роми	117	(-)
Власи	30	(-)
Срби	68	(3)
Други	370	(40)

Постојат одредени јасни разлики во односот на македонските, албанските и турските "личности кои престојуваат во странство". Доколку податоците се во целост точни, мислам дека бројот (188) за Албанците од Преспа кои што живеат во странство е премногу низок во споредба со вистинската бројка, што значи дека оваа статистиката може да покажува колку овие работливи емигранти се заинтересирани да бидат регистрирани како припадници на домашната заедница на Ресен и/или колку овие луѓе се информирани за оваа регистрација. Регистарот за емигрантите има симболично "Матица", што значи кралица на пчелите, матица. Од податоците изгледа дека турската етничка заедница во Ресен е многу блиска до својата матица, а Албанците некако како да одлетале надвор од нејзиниот домен. Македонците, исто така, имаат многу близок контакт со матицата.

Статистичките податоци од ваков вид стануваат докази само преку споредување и воопштување. Некој би можел да заклучи дека турските емигранти доаѓаат најмногу од градот Ресен, како и од некои од поголемите села во неговата близина (како Царев Двор). Тие се активни во градот, и членовите на нивните семејства коишто се во странство продолжуваат да се идентификуваат со институциите на градот. "Проценките" на квалитативното се надополнуваат со податоците од "квантитативното". Во Ресен јас ретко преземав проценки од информаторите или од оние кои не ми беа информатори. Се обидов да му дадам смисла на соодносот којшто ја сочинува божемската целина. Во текот на мојот тримесечен престој во Ресен јас постојано наидував на "привремено" отсутни луѓе, токму оние коишто живеат во странство, во дијаспора. Нивните на половина изградени куќи и опремени станови се едни од највпечатливите показатели во заедницата. Во поглавјето 5, посветено на дијаспората, ќе ја продолжам оваа дискусија.

Градот Ресен и селата во околината сè уште се со највисок процент на луѓе што живеат подолго од една година во странство. Процентот за Републиката во целост е 7,1 %. За Ресен процентот е 27 %, што значи четири пати повеќе од просекот. "Преспа" е позната по јаболката и по нејзините печалбари.

Друг показател во статистичката евиденција на републичкиот попис од 1994 год. е и бројот на домаќинствата, живеалиштата и земјоделските имоти. Ресен има извонредно голем број живеалишта и земјоделски имоти на едно домаќинство.

	Ресен	Република Македонија
Домаќинства	4.944	503.456
Живеалишта	7.433	582.981
Земјоделски имоти	3.151	177.447

Овие податоци покажуваат колку многу има "празни" куќи и станови во Ресен и селата. "Празни" куќи не е потполно точен израз, зашто овие живеалишта ги дочекуваат своите сопственици во текот на летните и есенските месеци, како и по пензионирањето. Во зградата каде што живеел јас имаше 38 стана, од кои 12 беа празни. Поради отсуството на станарите во станот под мене, во мојот стан беше доста студено. Поранешните станари (моите газди) ми раскажуваа дека им било многу топло во станот поради тоа што се греело во станот под нив, така што тие дури и не морале да го палат нивниот шпорет на дрва! Колку им бев завидлив поради таа предност!

Според податоците, повеќе од три петтини од домаќинствата во Ресен имаат земјоделски стопанства, скоро сите овоштарници со јаболка. Трактори и

арабациски коли со магариња поминуваа скоро секој ден покрај мојот стан одејќи кон овоштарниците. Ресенските овоштарници со јаболка и ливадите за напасување на стоката го зафаќаат целиот надворешен простор зад куќите и фабриките. Одејќи со километри во било која насока од центарот на градот, би се нашле во овоштарник со јаболка. Националната статистика покажува дека Ресен (со 1.567 хектари обработлива површина) е регион со најинтензивно одгледување на овошје во Македонија (но и во поранешна Југославија). "Преспанска Калифорнија за Југославија" - изјави еден од учителите во Ресен во 1979 година. Кога Енџин го опиша Ресен како "најголемо село" не го имаше на ум само недостигот на дискотеки. Тој знаеше дека повеќето луѓе во Ресен се занимаваат со одгледување јаболка, поради што мораат да работат на својата државна работа наутро, а во попладневните периоди и за викендите да се грижат за јаболковите насади. Демографските, етнографските и агрономските статистики овозможуваат да се оформи контекстот за студијата на заедницата. Меѓутоа, постојат многу празнини во статистичките табели.

Ако се вратиме кон четирите столба на заедницата во Ресен, училиштата се очигледните места од каде што би требало да се почне, со оглед на тоа што тие се институциите каде што заедниците стануваат највидливи и најчујни.

Училишни денови

Средното училиште во Ресен, како што споменав, го смени свето име од Маршал Тито во Цар Самуил. Цар Самуил е средновековен цар од 11 век, чија што војска трагично ја изгуби битката со византиската војска. Бугарите инсистираат на тоа дека Самуил бил Бугарин, Македонците дека бил Македонец. Неговата тврдина, во секој случај, била во Охрид, а Охрид бил културен центар во Македонија. Откако сите самуилови војници, освен двајца, биле ослепени од страна на победоносните Византијци, преживеаните се вратиле во Охрид. Кога ги видел Самуил нив, од тага паднал мртов. Училиштето се наоѓа на ритчето наречено Египед, од каде што се гледа целиот град Ресен, а во деновите кога времето е ведро и јасно, може да се види Преспанското Езеро кое е 10 км. оддалечено на југ. Пред да стане училиште во 1960 година, зградата била главен воен штаб за јужна Југославија. Неколку напуштени магацини стојат во урнатини зад асфалтното игралиште.

Малку пред осум часот наутро, учениците се искачуваат во групи на ридот. Во изборот на нивната облека, и кај момчињата и кај девојките, се забележува точно дефиниран стил: патики, сини фармерки, тренерки или полувери. Многумина од нив имаат ранци за книгите. Некои момчиња носеа безбол капи. Ако времето беше ладно, бидејќи сè уште беше крај на април, несењето палта беше правило.

Четиригодишното средно училиште имаше нешто повеќе од 500 запишани ученици, во три различни насоки: математичко/техничка, јазична и земјоделска. По пет дена во неделата, од 8 часот наутро до 14 часот, учениците се среќаваа во нивните домови-училници, а професорите (нивниот број е околу 30) доаѓаа кај учениците за секој предмет и час посебно.

Мермерните ходници, меѓутоа, беа многу тивки во споредба со она што јас го паметам од американските средни училишта. Помеѓу часовите професорите одат во наставничката канцеларија каде што има една долга маса. Тука во големите црвени книги (дневници) тие ги проверуваат имињата и оценките на нивните ученици.

Учениците главно си седат во нивните училници, си зобруваат, се смеат, поткаснуваат нешто, или пак, се зафаќаат нешто да поучат.

Етничноста не е главната тема на разговор во училиштето Цар Самуил ниту помеѓу наставниците, ниту помеѓу учениците. Разговорите за етничките односи беа скоро секогаш наметнати штом Кирстен Роне (Kirsten Rønne) и јас ќе започневме да разговараме за тоа на часовите по англиски јазик. За да ја посетуваме наставата, требаше да добиеме дозвола од советникот за образование во Ресен. Како личност именувана од Министерството за образование во Скопје, мораше да се поврзе со нејзиниот претпоставен. Во моментот, Министер за образование беше Емилија Симоска, којашто претходно беше директор на Центарот за етнички односи. Јас имав од неа писмо уште откако беше директор, и јас тоа писмо ѝ го покажав на советничката во Ресен. Добивме дозвола за нашето истражување во училиштето, можеби поради тоа што Емилија Симоска беше вклучена во него, иако само индиректно.

Според официјалната статистика во канцеларијата на советникот во Ресен нема точен број на ученици од муслиманските заедници што учат во училиштето, но затоа, пак, низ разговорите со професорите и учениците, утврдивме дека нивниот број е околу 25, што значи околу 5 % од вкупнио број ученици. Енцип, како што спомнав во воведот на оваа глава, објасни зошто тој повеќе сака да се здобие со средно образование со стручна подготовка и иднина.

Турските и албанските деца во Ресен имаат можност првите осум години од нивното образование да ги учат на нивните мајчини јазици. Наставниот јазик во средното училиште е македонски, така што учениците од турските и албанските класови мора да се билингвални штом ќе поминат во средно училиште.

Статистичките податоци на советникот за образование го покажуваат етничкиот состав според јазичните групи во класовите. Бројот на ученици во секоја од јазичните заедници како што следи е: македонски 2.325, турски 288, албански 179 (вкупно 2.792).

Поради тоа што во повеќето од училиштата по селата има мал број ученици, децата од малцинските групи, понекогаш треба да патуваат со автобус до местата каде што постои настава на нивниот мајчин јазик. Политиката, уште од времето на титовата легислатива од 1974 година е таква, што и малцинските и мнозинските класови учат во исто училиште. Во општината Ресен нема целосно албанско или целосно турско училиште, но има неколку целосно македонски училишта. Во Ресен, на пример, има турски паралелки во Училиштето Мите Богоевски (вкупно 911 ученици), но не и во Училиштето "Гоце Делчев" (вкупно, 573 ученици). Постарите турски ученици од Царев двор патуваат со автобус до Ресен за да учат во Мите Богоевски. Албанските ученици посетуваат настава во основните училишта во селата (на пример Грнчари), каде што има паралелки на албански јазик до завршување на основното осумгодишно образование. Помладите албански деца одат на училиште во нивните села (пример Крани) сè додека не бидат доволно возрасни за да можат да патуваат со автобус до Грнчари за да ги завршат последните четири години од своето основно образование. Еден од моите албански пријатели во Крани ми кажа дека во селското училиште во кое сега учат неговите две деца има вкупно 15 албански и 4 македонски деца. Кога тој бил ученик, имало по 25 деца во секое одделение. Овој висок степен на намалување на бројот на учениците се должи на емиграцијата.

Во градот Ресен никој не би можел да забележи недостаток од деца. Училишните игралишта се полни со деца кои играат, скоро како сликите на Бројгел (Brueghels). Татковците заземаат нешто од просторот за да поиграат

баскетбол или фудбал. Во Училиштето Мите Богоевски, каде што една третина од учениците се Турци, може да се чуе довикување на турски и на македонски.

Нема многу зборување за етничноста во овој систем, и друго, ставањето на овој поприличен материјал во овој дел од поглавјето посветен на заедницата ѝ дава тон на неприродна објективност. Училиштата сами придонесуваат кон објективизирањето. Во двете училишта, двете професорки по англиски јазик пораснале и го стекнале своето образование во САД; меѓутоа, тие имаа многу повеќе искуство од лонецот за мешање и претопување (melting pot) на метрополите. Нивното враќање назад во Преспа и нивните професии како професори по англиски јазик не го искорениле тоа искуство, но сепак, тоа не беше тема на нивните разговори на часовите. Училиштето "Цар Самуил" задржало малку понизок профил на етнички односи, можеби нешто слично како американските средни училишта пред "појавата на етничката непретопливост" во 1960-те години.

"Отворениот дијалог" за луѓето како нас за "заедничките проблеми" е прифатливо да биде суштински елемент при создавањето на граѓанското општество. Информаторите на терен, пак, не се толку многу ентузијастички расположени за дијалог. Тие повеќе би сакале да ни се доверуваат приватно, отколку да водат отворени дебати во училниците. Како што беше забележано, малцинските групи беа навистина малобројни во училниците. Неколкумината ученици, најчесто се срамеа да зборуваат јавно за етничкиот идентитет. На оваа тема почесто дискутирав јас, поврзувајќи ја со "празниците", при што им беше полесно да разговараат во училишните простории за религиозните церемонии и традициите. Тоа е можеби нешто што вреди да се потенцира, дека почитувањето на малцинските права го вклучува и правото на граѓанска и на етничка приватност. Училиштето "Цар Самуил" не беше најдобар избор за да се воочат етничките заедници во Ресен, но беше одличен контекст за откривање на замислената заедница (imagined community) како целина. Можеби двете професорки се присетија на нивните денови поминати во американските средни училишта како време за развивање на вештината на социјалната интеграција, а не време за истакнување на етничките идентити. Неформалниот стил на нивните часови по англиски на кои преовладуваа американски идиоми и акценти, ги направи нив да бидат едни од најценетите професори во училиштето. *Културата на ѝечалба*, исто така, ги подразбира придобивките на враќањето дома, така што и двете професорки ги донесоа вредностите на нивната младост од САД во Ресен.

Скорешните напори да се отвори чисто албански универзитет во Тетово (види во глава 4) внесува непријатни тензии врз стандардите на мултиетничкото единство и праведливост во Република Македонија. Во оваа глава ние сè уште го опишуваме системот што сè уште функционира од времето на поранешна Југославија. Етничкиот плурализам во современа Македонија прави оптоварување на јавните буџети, но исто така, се чувствува и емотивно оптоварување во конфликтните цели во македонската Република по нејзиното осамостојување. Македонското мнозинство, како етничко, исто така и избирачко, притиска повеќе за консензус и интеграција. Екстремните македонски националисти ќе го уништат целосно етничкиот плурализам, а определени фракции на поотпорните малцинства ќе започнат да водат политика на разидување, па дури и разделување (сепаратизам). Основните, средните училишта и универзитетите, на тој начин станаа арени за социјална и културна борба во современа Македонија.

Преспа, како што сите ми рекоа, не е Тетово, но прашањето што тука се поставува е: по кој пат оди Македонија? По оној кон "Преспа" или по оној кон

"Тетово"? Оваа книга не е замислена да биде кристалната топка од која што ќе може да се гледа или чита. Дури и доколку ја присилите, таа би можела да ви покаже само една слика на езерото Преспа во иднина.

Сандаци со јаболка

На градскиот плоштад во Ресен има цементиран столб со скулптура на вкусно црвено јаболко поставено на врвот. Одгледувањето и трговијата со јаболка е неоспорен столб на заедницата. На некои од поистакнатите статистики може да им се забележи, бидејќи јас сè уште немам податоци за вкупната тонажа на одгледани јаболка, ниту, пак, на средствата добиени од продажбата на јаболката, и воопшто не сум сигурен дека ваквите статистички податоци се систематизирани. "Но, ова е Балкан" - беше изјавата на секретарот во Општината каде што јас отидов за да прашам за податоците во врска со бројот на вработените и невработените.

Во почетокот на април решив да ги преземам работите во свои раце. Направив една серија посети на општинските службеници, како и посети на неколку канцеларии на поголемите индустриски фирми. Целта на овие интервјуа беше да направам генерална проценка на бројот на вработените во приватниот и во јавниот сектор за целата заедница во Ресен.

Треба да додадам дека во текот на истражувањето во 1995 година членовите на управата на градското собрание беа услужливи и ми помагаа. Најмалку шест канцеларии помагаа во истражувањето. Можев слободно да влегувам и излегувам од зградата без, притоа, било кој да ме запре и праша што правам јас тука. Овој отворен прием беше потполно различен од моето поранешно искуство со државните и општинските власти. Се сеќавам дека секогаш штом ќе влезев во зградата станував неспокоен. Посетата на истражувачите од сферата на општествените науки од Запад, кои се обврзале на лојалност кон Титовата социјалистичка федерација, секогаш ги сметаа за капиталистички шпиуни. Од 1990 година настанаа нови времиња со нови проблеми.

По двонеделното истражување ги проверив резултатите за "профилот" на вработување со неколкумина информатори на кои може да им се верува (едниот Турчин, професор по компјутерски науки во средно училиште, а другиот, Македонец, географ во општината), при што и двајцата ги потврдија податоците. Еве краток преглед .

Ја користев бројката од околу 20.000 жители од која одзедов 5.000 "лица што живеат подолго од една година во странство". Остануваат околу 15.000 лица, од кои во градот Ресен живеат 8.000, а 7.000 во селата.

Прегледот за Ресен и селата ги открива и политичките карактеристики на населението. Во општината Ресен има два избирачки реона, и двата со висок процен (62%) лица што уште во првиот изборен круг на изборите гласаа за кандидатите на СДСМ, со што веќе немаше потреба да се организира втор круг. Регионот на градот и неколкуте околни села (околу 10.000 гласачи) ја покажуваат нивната кохезивна политичка "заедница", давајќи им убедлива поддршка на кандидатите на СДСМ. Малцинските групи, наместо да гласаат за нивните етнички партии, избраа да го поддржат македонскиот социјалдемократ. Кандидатите на ВМРО добија едвај нешто повеќе од 10% од вкупните гласови, иако нивната партија имаше релативно големо значење во македонските села близу грчката граница. Во регионот на Ресен, кандидатите на ВМРО добија 9,8% од гласовите, а во околните села 16,3%. Партијата за Демократски просперитет

на Албанците доби само 3 % во овој регион. (Резултати од изборите во 1994 год. : Република Македонија 1994, 141-142).

За работната сила и пазарот на трудот јас морав да направам неколку претпоставки и интерпретации на неколку статистики што ги собрав. Мојата претпоставка беше околу 8.000 работоспособни лица, откако го одзедов бројот на школските деца и неработоспособните. Немав на располагање никакви демографски податоци според возраста и полот на жителите.

Двете големи индустриски фирми, "Преспатекст" (фабрика за текстилни производи и облека) вработува 1300 работници, а во "Агроплод" (компанија за производство и пакување прехранбени производи), сега работат околу 760 луѓе. Директорот на Агроплод, по два дена одложување, ми рече дека не може да ми даде информации во врска со вработувањата. Две секретарки од различни сектори, ми помогнаа со некои податоци што јас ги добив прашувајќи ги додека чекав кај директорот. И двете жени се вратиле во Ресен за да се омажат, откако пораснале, едната во Торонто, а другата во Гетеборг. Времето поминато чекајќи кај директорот го искористив водејќи пријателски разговори за две важни места на македонската заедница во странство. Во секој случај, тие имаа 760 вработени лица во фирмата. Во двете големи фирми, плус во неколку помали индустриски претпријатија се вработени 2.400 луѓе.

Во јавниот сектор, вклучувајќи ги и занимањата, проценив дека работат 1.600 лица. Во малите продавници работат 1.200 лица. Со оваа бројка се опфатени 300 регистрирани продавници и услужни дејности, а во секоја од нив работат по 4 лица во неколку смени со што работата се одвива 12 часа дневно. Општинскиот секретар во одделот за приватизација (кого што го сретнав уште во 1980 година, кога работеше како јавен санитарен инспектор), ми го покажа неговиот рачно пишуван регистар на новите дозволи за продавници и сервиси. Беа скоро 300: кафулиња, берберници, кондурации, продавници за колонијална роба и сл.

Директорот на Заводот за социјални грижи ме информира дека 800 "фамиили" добиваат социјална помош, што значи околу 1/6 од вкупниот број од 5.000 "домаќинства". Тоа беше информацијата што тој ми ја презентира, но оние што примаа социјална помош ми раскажуваа колку тешко се добива таа помош и колку е ограничена истата таа, социјална помош.

На крајот, има и одгледувачи на јаболка, чиј што број, според моите сознанија е 2.800. Многумина од овие лица живеат и работат во селата. Како повеќето од малите продавнички и услужни дејности во приватна сопственост, така и одгледувањето јаболка и јаболковите насади се семејни бизниси.

Аргументираните набљудувања, во секој случај се подобри отколку хипотетичките претпоставки. Тоа што силно го изненадува и впечатува набљудувачот - учесник во Преспа е податокот колку многу луѓе со редовни месечни примања (наставници, работници во јавната администрација), ги надополнуваат своите буџети со одгледување јаболка. Или поточно, нивните лични доходи го надополнуваат нивниот приход од јаболката. Не познавам работници што работат во фабриките, а коишто поседуваат и обработуваат овоштарници. Исто така, и сопствениците на продавници, ниту имаат време, ниту сила да трошат дополнително време во овоштарниците. Дури и за релативно малите овоштарници со 200 високопродуктивни дрва е потребно многу повеќе време и труд отколку што можат повеќето од работниците во фабриките и сопствениците на продавниците да потрошат. "Чиниовниците", од друга страна, пак својата работа во канцелариите и училиштата може да си ја организираат, така што можат да потрошат 4-5 часа во своите овоштарници. Напорната работа околу кроењето на дрвајата, губрењето, сечењето на сувите дрвја и засадувањето

на нови, се прави од февруари до април. Тоа е, исто така, времето кога се препакуваат јаболката за превезување до пазарите. Прскањето со разни пестициди започнува кон крајот на април, штом ќе започнат да цветаат - работа во која јас не учествував - и продолжува во текот на летото, заедно со процесот на наводнување - во кој учествував... Бербата на јаболката вообичаено е во средината на октомври.

Пред распаѓањето на Југославија продажбата на јаболката беше работа исклучително на одгледувачите. Започнувајќи од ноември, но најинтензивно околу Божиќ, производителите на јаболка започнуваа да ги транспортираат гајбите со јаболка до Белград, Загреб и Сараево, каде добиваа највисоки цени за нив.

Повеќемина информатори во 1984 година ми кажуваа дека цената за едно кило високо квалитетни јаболка од Преспа била 1 \$. Доларот во тоа време беше многу висок. Подобро е јаболката да се продадат кога се свежо набрани, поради тоа што со стоењето во текот на зимските месеци настапува дехидратација, поради што губат од својата тежина. Многумина од овоштарите имаат свои мали камиончиња за превоз на гајбите со јаболка, кои се купени со средства кои тие или членовите на нивните семејства ги заработиле во странство. Во ноември и декември тие постојано превезуваа до и од големите југословенските градови, продавајќи ги сандаците со јаболка од камионите каде што спијат.

Во 1960-те години Југословенската влада започна да ја поттикнува работната миграција (печалбарството) и семејните приватни земјоделски стопанства. За регионот на Езерото Преспа оваа законска реформа значеше почеток на дведецениски развој. Изградени се нови куќи, на кои што на белите калкани, пластично се испишани датумите на изградбата и иницијалите на нивните горди сопственици. Најголем број од датумите потекнуваат од доцните 1970-ти години. Изреката "Калифорнија на Југославија" го добива својот врв кон средината на 1980-те. Пазарите на трудот во западните држави се наоѓаа во длабока рецесија; многумина, но не се знае колку, *печалбари* се вратиле во нивните домови и овоштарници во Ресен. Цените на јаболката на пазарите во урбаните центри во Југославија, генерално, го следеа темпото на енормната инфлација којашто се случи да коинцидира со декадата по смртта на Маршалот Тито. Стариот партизански херој замина пред да се покажат слабостите на социјалистичкиот експеримент што тој го промовираше.

Кога се распадна Југословенската социјалистичка федерација, Македонија сосема лесно се извлече од власта на Белград, ама најомилениот начин на тргување на преспанските овоштарници беше нагло прекинат. Првиот шок настана во 1992/93 година кога избувна војната во Босна и Херцеговина. Стана скоро невозможно преспанските одгледувачи на јаболка да ја продаваат годишната реколта. Мораше да пронајдат нови стратегии, а јас во натамошниот текст ќе Ви раскажам за нив.

Набљудував и учествував во три различни методи на продавање на преспанските јаболка во 1995 година. "Традиционалниот начин" продолжија да го практикуваат албанските пријатели и информатори во едно од селата. Мали камиони и автомобили со приколки полни со гајби со јаболка се возеа, не во Србија или Хрватска, туку во околните градови во Македонија, во деловите поблизу до бугарската и српската граница, понекогаш снабдувајќи ги локалните Албанци со јаболка. Еден од моите пријатели зеде неколкумина надничари од Албанија за да го кројат неговиот овоштарник. Тие имаа учено во Албанската Академија за земјоделство, но немаа работа во Албанија. По завршувањето на работата во неговиот овоштарник, тој ги испрати кај друг албански одгледувач во

Преспа. Тоа е, ми рече тој, начин да им се помогне на своите луѓе. Ги носеше своите јаболка на пазарите и се надеваше дека ќе добие највисока цена за нив, 1 ГМ за килограм.

Втората стратегија, исто така е водена од страна на Албанците, но на сосема друг начин. Тројца браќа, Турци од Ресен, кои што немаа свои сопствени јаболкови насади, отворија трговско-транспортна фирма којашто посредуваше во договорите помеѓу превозниците од Албанија и одгледувачите во Преспа. Се сеќавам дека во 1970-тите години браќата никогаш не зборуваа ништо за јаболката. Едниот беше текстилен работник, другиот беше возач на камион, а третиот кондуктер во автобус. Сега, во нивната мала канцеларија во близина на нивната куќа постојано разговараа и викаа на нивните мобилни телефони (на македонски, турски и албански) со потенцијалните купувачи и продавачи. Договорите се направени - за десет тона Златен Делишец - па раскинати, што беше и причината за викањето.

Три или четири камиони со албански регистарски таблички, и со сè уште многу воочливи натписи на трговските фирми на германски, француски или дански, стоеја паркирани на улицата наспроти нивната куќа. Многу од моторите на овие камиони имаа лошо подмачкување и согорување, поради што требаше да им се промени моторното масло или да им се направи ремонт на цилиндрите, бидејќи чадот што го испуштаа правеше такви облаци, што испишаните фирми на камионите ги правеа невидливи.

Трговијата со сиромашната соседна држава Албанија беше нешто ново за Македонија. Без двоумење, етничките малцинства во Ресен започнаа со новите бизниси, што предизвика завист кај Македонците. Познавањето на јазиците на малцинствата им помага во реализирањето на извозот и увозот. Моите впечатоци за тоа беа дека со продавањето на јаболката на албанските камионџии, заработуваа по 0,5 ГМ за кило, или половина од побараната цена. Очајот и нетрпеливоста, посебно поради приближувањето на летото, дадоа резултат.

Трета и, проблематична, опција беше продавањето на преспанските јаболка во Југославија, вклучувајќи го и Косово, во времето кога тие беа под санкции и блокада на ОН. Јаболката не се оружје, и јас можев потполно да разберам како преспанските одгледувачи ги користеа своите поранешни врски со Србија за да ги однесат и продадат сандаците со јаболка.

Кадри кој беше со долгогодишно искуство како возач на камион и превозник, имаше можност да го продаде својот богат род на купувач од Србија или можеби Албанец од Косово. Кадри е голем организатор на доброволна работна сила; тој собра осум мина (вклучувајќи ме и мене) да ги сортираме јаболката во сандаците, издвојувајќи ги набиените и скапаните, а здравите ги препакувавме за превоз. Читателите се сретнаа со Кадри во првата глава од книгата, а јас сега ќе ви раскажам како тој ја организираше работата при засадувањето на јаболковите насади.

Тројца започнавме да копаеме дупки за 130 млади црвени јаболка од сортата Ида. Кадри го надгледуваше просторот во овоштарникот, а ние тројцата се возевме на неговиот трактор со дрвцата и со еден голем котел со шталско ѓубре. Една од моите задачи беше да ставам во ископаните дупки од шталското ѓубре, кое веќе беше измешано со вода, што Кадри ги нарекуваше "витамини". Откако ископав две дупки за време колку што друг ќе ископаше четири, а јас веќе бев спремен за одмор. Во 9 часот видовме како ни пристигнува засилување на велосипеди и трактори. Изгледаше како на Вестерн филмовите од 1940-те години како кога доаѓа коњаницата за да не ослободи.

Во групата имаше неколкумина постари мажи, на мои години, така што ние ги стававме дрвцата во ископаните дупки во кои беше веќе ставено раствореното ѓубре. Осум мината помлади луѓе ги ископаа дупките, а ние ги придржувавме фиданките исправени и додававме земја околу нивните корени. Кадри ми покажа во која насока треба да се сврти калемот на дрвцата: на југ, кон Езерото. Кадри дури и ме провери еднаш. Го сврте дрвцето со калемот во погрешната насока, кон север. Ме праша: "Добро?" Реков - "Не", и го свртев обратно. "Добро" - викаше тој, а другите сите се смееја. Кога тој проверуваше дали дрвцата се вертикално добро поставени, јас му свикав нему гласно: "Галичица" или "Пелистер", тоа се имиња на планините на исток и запад. Не бев сигурен како се вика запад и исток на македонски. Целата работна екипа наскоро почна гласно да ме испрашува "Галичица" или "Пелистер", особено поради тоа што насадивме дури 130 парчиња јаболкови фиданки. Моето копање беше еден дел од целината.

Завршивме со работата околу 14 часот и бевме поканети на ручек на печено јагне кај Кадри дома, каде што неговата жена и ќерка го подготвуваа додека ние работевме во овоштарникот. Во групата луѓето повикани *на моба* имаше и Македонци и Турци. Целиот проект, ми беше речено, беше испланиран со известување на луѓето само еден ден пред тоа. Кадри и другите луѓе беа согласни дека на ваков начин се реазлизираат сите работи во Македонија.

Еден месец подоцна бевме зафатени со препакување на дрвените сандачи со јаболка. Имаше скапани јаболка кои требаше да се отстранат, а сандаците бидејќи беа за подалечен транспорт, беа помали отколку оние што се користеа во текот на бербата. Следното утро, Кадри испрати огромен камион со 19 тони Ида црвени јаболка во "Србија", а колку што чув јас, крајната дестинација беше "Косова". Луѓето работеа до 5 часот попладне пакувајќи јаболка. Јас престанав со работата штом почна да се стемнува.

Во оваа голема трансакција немаше пари на повидок, туку само надеж и доверба. Неговата ќерка Севда, ми објасни дека нејзиниот татко "го познава човекот", и тоа беше доволна основа за договор помеѓу нив. Јас, пак, имав разни визии за тоа како силите на ОН на границата, или српската полиција, мафијашките банди по пазарите или југословенската армија или некој друг, ги одземаат 19.000 ГМ од џебот на мојот пријател. Но, еден месец потоа, кога Севда требаше да го заврши средното училиште, а нејзиниот татко и неговите пријатели ги наместуваа последните делови од нивната нова кујна, девојката ми рече: "Татко ми доби нешто од парите".

Јаболката се столб на заедницата, и како што може да се заклучи, барем од моите теренски истражувања, постојат определени аспекти на етничност во трговијата со јаболка, откако Македонија стана независна. Не станува збор за некои длабоко вкоренети етнички конфликти, туку за стратегии на теренот, каде етничките и јазичните вештини добиваат симболички вредности, при што финансискиот капитал е несигурен (сомнителен).

Локално радио... и глобална култура

Во мојот двособен стан имаше едно мало дигитално радио со македонска музика. Една вечер, на почетокот на мојот престој во Ресен, слушав еден диско-џокеј, кој својата програма ја нарекуваше "Балканско блуз кафе" (Balkan Blues Cafe). Не знаев од каде се емитуваше програмата, но ми се допаѓаше изборот на музиката и засипнатиот глас на диско-џокејот. Песните што ги пушташе беа Мисисипи Делта блуз, англиски рок, "евергрини", како и многу локални звуци на

македонски групи, вклучувајќи ромски, албански и турски нумери. "Носталгиа" не беше термин што диско-џокејот на Балкан Блуз Кафе се обидуваше да го избегнува. Тој ја остави носталгијата да лебди во воздухот во текот на доцната ноќ. Во неговата носталгија имаше елегантна утешна иронија.

При мојата прва и обеспокојувачка посета на општината во Ресен, сакајќи да ги информирам властите за мојот проект и теренските истражувања, стражарот што стоеше на вратата (кој зборуваше француски), ме упати кон канцеларијата на Нехру, на првиот кат. Нехру беше човекот, кој зборуваше најдобро англиски, но исто така и турски и македонски. Ми посака топло добредојде во неговата канцеларија. Тој бил во Данска и Шведска, каде што има роднини, и беше заинтересиран да дознае што имам намера да истражувам.

Нехру е новинар по струка, а студирал на Унверзитетот во Скопје во текот на раните 1980-ти години. По враќањето во Ресен пишувал за локалниот весник што излегувал два пати во неделата, уредуван од страната на тогашната југословенска комунистичка партија. Со настапувањето на независноста, транзицијата и приватизацијата, локалниот весник веќе не се печател. Неговата работа како секретар се сведува на правење записници во времето кога заседава градскиот совет. "Не ви треба локален весник, тука во Ресен?" го прашав. "Не, имаме локално, приватно радио". Нехру потоа ми кажа дека тој ја отворил првата локална приватна радио станица во Ресен пред две години. Тој беше едниот и единствен диско-џокеј на Балкан Блуз Кафето! Му кажав колку бев задоволен од неговата радио програма. Тоа беше среќен почеток со лицето што потоа ми стана добар пријател и информатор.

Својата радио станица Нехру ја нарекол "Радио Делишец" (Radio Delicious), според популарната хибридна сорта јаболка. Државата финансиски ја поддржува само локалната радио станица "Радио Ресен", која обезбедува "информации" за нејзините слушатели. Приватните локални станици емитуваат музика, разговори и реклами. Слушателите можат да се јавуваат и да порачуваат музички желби. Исто така, тие можат да испраќаат кратки поздрави и честитки до своите пријатели и семејства.

Покрај средбата на гласот на Балканското Блуз Кафе во општината, сакам да обелоденам уште едно изненадување. Како што ми опиша Нехру една од целите на Радио Делишец е таа да биде мултикултурна, а низ радио брановите да емитува програма на јазиците на сите етнички заедници што живеат во Ресен. Во времето кога беа основани приватните локални радио станици, базата на Фондацијата на Џорџ Сорос од Њујорк покажа интересирање да вложува во нив, предвидувајќи дека станиците ќе имитуваат програма на јазиците на слушателите. Огранок на Сорос Фондацијата во Скопје е Институтот Отворено Општество. Нехру аплицирал во Институтот за финансирање и добил опрема за емитување и прием на радио бранови. Радио Делишец веќе три години емитува програма.

Мојот истражувачки проект, во еден дел се занимава со "граѓанското општество" и неговите активности во Република Македонија од времето на независноста. Како можат невладините организации (НВО) со хуманитарни, волонтеристички, универзалистички цели да влијаат во создавањето на Македонија? Јас го поставив прашањето, сметајќи дека одговор би можело да се најде во главниот град, Скопје (Seligman 1992). Мојот нов пријател Нехру ми покажуваше до какво космополитско граѓанско општество стигнаа во Ресен, со поддршка на Радио Делишец. Локалните и приватните радио станици поради тоа беа поврзани со глобалната и народната култура.

Го посетив Нехру неколкупати во неговата канцеларија во општината, но исто така, го посетував неколку пати и во студиото на "Радио Делишец" кое се наоѓаше во задниот дел од дворот на неговата куќа. Неговата нова куќа беше веднаш зад зградата во којашто јас живеам. Студиото беше барака што наликуваше на неподвижен "мобилен дом". Единственото движење се случуваше само кога ќе дуваше зимскиот ветер. Една ноќ кога имаше бура, антената од радио станицата беше одвеана, така што преносот на програмата беше прекинат. Нехру пцуеше многу поради слабата инсталација на Радио Делишец. Ова е, исто така, анегдота за граѓанското општество?

Понекогаш Нехру пушташе грчка и бугарска народна музика во Балкан Блус Кафе. Налутените слушатели се јавуваа да протестираат поради овој непартиотски избор, но Нехру инсистираше дека народната музика на сите е "прекрасна" и потоа тој си продолжуваше со пуштањето на народната музика сè до крајот. Мноштвото плочи и аудио касети беа потврда за присуството на граѓанското општество во Ресен.

Во април беше отворена нова локална, приватна радио станица. Тоа беше "Радио Стела", но Стела не добиваше финансиска поддршка од Сорос фондацијата. Немаше потреба од тоа. Неколкумина млади луѓе ја организираа работата во радио станицата и работеа по повеќе од 12 часа дневно. Цврстото, удобно студио се наоѓаше веднаш над канцеларијата на моите пријатели што се занимаваа со трговија со јаболка со Албанија.

Радио Стела дефинитивно ги презеде младите луѓе од Ресен, и спротивно на Радио Делишец, кај него веќе промислено се изоставаше иронијата присутна во "Балкан блуз радиото". Студиото на Стела се наоѓаше во куќата на Енџин и Ахмед, а Наташа, младата девојка што беше диско-џокејот ги задоволуваше вкусовите на нејзините слушатели. Музиката, како што ми рече таа, е "главно македонска", но сепак таа ја помешува поради некои барања на турските членови во програмата. Кога имаше потреба Енџин доброволно ѝ помагаше. Малото студио многу бргу стана место за средби на младите луѓе од различни етнички групи.

Во неделата на Велигден, радиото Стела пренесуваше директно од уличната забава на младите луѓе во Ресен, за прв пат во неговата историја. Уличната забава беше спонзорирана од "Пицеријата Џовани", мал ресторан во сопственост на тројца млади браќа, Македонци, кои се беа вратиле по завршувањето на нивното детство од Австралија "за да започнат свој живот" во Ресен, како што ни нагласи Џони (23 години). Нивните родители сè уште се во Австралија. Во "постпечалбарска" Македонија, младите луѓе се враќаат во своите родни места за да започнат иницијативи што нивните татковци ги се стремеле да ги остварат во времето кога тие емигрирале. Џони, кој беше успешен бизнисмен, им ја изнајмува својата опрема на сопствениците на Радио Стела. Додека постарата генерација на Нехру (тој имаше околу 35 години) добиваше финансиска помош од Сорос Фондацијата, помладата генерација тоа го правеше со сопствени приходи.

Каде и да се свртев во Ресен слушав само за тоа како луѓето си помагаат меѓусебно, а етничките граници не беа пречка за тоа. Ако постоеше барем најмал знак на доверба, луѓето си помагаа едни со други. Граѓанското општество, како интелектуален концепт, во основа има свои корени во довербата помеѓу луѓето. Во комунистичките општества, често пати се тврдеше дека, граѓанското општество не може да постои токму поради недостатокот на основна доверба помеѓу поединците. Моето искуство од Ресен, иако тука станува збор за сандаци со јаболка или за звуците на музиката, сугерира дека довербата - исто како и

завидливоста - беа присутни во многу различни форми на однесување, како внатре во заедницата така и помеѓу различните етнички заедници.

Локалното и приватното радио е еден од неочекуваните показатели на современа Македонија во нејзиниот процес на создавање. Некои од читателите можеби ќе забележат на тоа дека активностите на диско-цокееите во импровизираните радио студија се толку тривијални за да може да се сметаат за столбови на општествениот статус во заедницата. Но тоа е токму така, бидејќи прво "Делишец", а потоа и "Стела" се многу директни медиуми за комуникација во Ресен, така што заслужуваат поголема елаборација. Во следната глава (4), ќе опишам сличен проблем со локалните радио станици во неколку села во Западна Македонија.

Читањето весници е минимално во Македонија. Нехру е еден од неколкумината луѓе што читаат "Нова Македонија" секој ден. Како професионален новинар и политички секретар, тој треба да добива нови информации. Многумина од моите информатори во Ресен, кои беа со универзитетски степен, се воздржуваа од читање весници. Тие не чувствуваа потреба да ги читаат весниците. Една издавачка куќа во Скопје, Нова Македонија, издава три весника: "Вечер", "Нова Македонија" и "Пулс", кој е неделно списание. Нехру процени дека за популација од 2.000.000, дневно се печатат околу 20.000 парчиња од двата дневни весника. Тоа е околу 1% од вкупната популација. Популацијата во градот Ресен (околу 20.000) е еден процент во целината. Избројав три киоска во градот каде што се продаваа весници. Ги прашав секој од продавачите по колку парчиња од весникот "Нова Македонија" продаваат секој ден. Киоскот кај автобуската станица продаваше најголем број: 50 парчиња.

Луѓето ги гледаат вестите на телевизија, и тие неколку минути го претставуваат избраниот контакт со "надворешниот свет". Доколку гледачите имаат сателитски антени, можат директно да ги следат вестите од Запад (САД) или Исток (Истанбул). Може да се избераат 10 турски канали. Едно турско семејство што често го посетував гледаше вести од Истанбул, не од Скопје.

Кога Нехру и неговите помошници не можеа да седат покрај радио предавателот во студиото, се приклучуваа на истанбулската мрежа "Метро ФМ", каде што коментарите се објавуваа на турски и англиски. Еднаш слушав како една жена диско-цокееј на "Метро ФМ" пееше заедно со Џипси Кингс. Значи, "Радио Делишец" не е целосно локално, како "Радио Стела". Нехру претпоставуваше дека неговите радио програми имаат околу 3.000 слушатели, но некои од нив најверојатно се преориентираа кон Стела. Тоа не го вознемируваше Нехру. За него најстрашен беше фактот што Владата во Скопје започна да ги заострува законите во врска со дозволите за приватните радио станици.

"Делишец би можело да биде замолчен (затворен)", драматично ми рече Нехру при мојата последна посета во радиото. Локалната грчка станица од другата страна на Езерото Преспа, ми објаснуваше тој, има иста фреквенција како и Делишец, само што тие имаат многу помоќен радио предавател. Грчката станица се слушаше дури до најголемото туристичко место, Отешево, на 15 км. од Ресен. Делишец не може да се слуша таму, што значи и понатаму сè помалку слушатели. Слободарскиот и космополитски дух на Нехру го водеше и натаму да пушта грчки народни мелодии од ресенската страна, и покрај тоа што многумина од слушателите беа против тоа. Владата во Скопје и локалното грчко радио би можеле, заедно да го уништат (избришат) Балкан Блуз Кафе-то од радио брановите, а со тоа и граѓанското општество во регионот на Езерото Преспа.

Би можел без голема сигурност преку овој брз преглед на локалните радио станици да заклучам дека тие служат и за да ги поврзуваат слушателите со тековите на глобалната култура и да го подржуваат чувството на регионалната заедница. Поддршката што невладините организации ја даваат на мултикултурните и плуралистичките јазични проекти, меѓутоа, имаат минимални ефекти. Интернетничкиот соживот и хармонијата не се придвижуваат ништо понатаму од музиката и зборувањето на диско-докеите. Како активност, работата во локално радио може да се гради врз такви чувства на транс-етничка заедница, со или без помошта на транснационалните НВО.

Во следниот дел посветен на прославата на празниците ќе го видиме четвртиот столб на заедницата, што ги има и двете димензии: етничката и транс-етничката.

Празници: Од Рамазан до Велигден

Што би правеле луѓето доколку умереноста или "тоталната престаџијата" на прославите би биле целосно елиминирани од општествениот живот (Mauss 1954)? Би било вистинска дистопија (dystopia) и тешко замисливо такво општество без систематско, взаемно разменување подароци; антропологот би нашол многу малку суштински нешта за да ги забележи во својот компјутер. Размената на анегдоти е делимична престаџија, бидејќи за сегашните ситуации предизвикува колективни сеќавања и нивно раскажување. Како што Халбвач (Halbwach, 1950) експертски покажува, сеќавањата на индивидуалците се движат скоро секогаш блиску до колективните сеќавања. "Јас" полека но сигурно се измешува со "Ние".

Антропологијата на денешницава сè уште живее врз подароците на француската општествена наука уште од времето на школата на Е. Диркем. "Колективните" или заедничките претстави за моралот, беа толку многу уверливи во француската традиција, но беа, се разбира модифицирани од страна на академските стилови и дискурси, исто така, се дарови на Французите. Студиите на заедниците во Северна Америка, како што беше покажано во сериите на Варнеровиот "Град на Јенките", се карактеризираат со наследството на Диркем. Претерувањата на Диркем за општествената и културната кохезија се дуплирани во американските студии за заедницата. "Заедницата" изгледа како карикатура.

Тешко е од таквата претстава за заедницата да се ослободиме слично како од тешко се одлепува калта од лопатата на некого. (Оваа компарација ја направи Фернард Бродел (Fernard Braudel, 1958) споредувајќи го "времето" во општествените науки и историографијата со калта што се лепи на мотиката на земјоделците и тешко се чисти). Селективната размена на подароци во текот на религиозните или квази-религиозните празници во мултиетничката заедница е темата на овој дел од главата. "Од Рамазан до Велигден", го следи пролетниот календар од периодот на прославувањето кај муслиманите до велигденската прослава на македонските православни христијани. ("Велигден" - на македонски значи "Голем Ден"). Покрај двете бајрамски прослави во муслиманската заедница, пролетниот период ги вклучува уште прославите на св. Ѓорѓи и неколку световни (или квази-религиозни) празници, 1 Мај и прославата на победата над фашизмот.

Рамазан е деветтиот месец во муслиманскиот календар, при што постот и абстинацијата се неопходни во текот на денот, од изгревањето до заоѓањето на сонцето. Има една згодна анегдота поврзана со моето прво искуство со Рамазан.

Го реализирав истражувачкиот проект (1974-1979) во гетото на работниците на привремена работа во Копенхаген, чијашто цел беше проучување на мултиетничката мобилизација за подобро живеење (домување) и подобри здравствени услови.

Двајца браќа, Турци од Ресен, кои беа активни членови на организацијата од нејзините почетоци, (тие се вратија во нивниот роден град во 1982 год.), ме опоменаа поради закажувањето на средби во текот на Рамазан. Ако требаше да се среќаваме, тоа требаше да биде по стемнувањето, особено по долго чеканиот вечерен оброк. Да се закаже средба во 16 часот, значи веднаш по нивното враќање од работа, што ги загрозуваше шансите за солидарност. Муслиманите би биле премногу иритирани од гладот и заморот. Анегдотата потекнува од февруари 1976 година. Истите тие двајца браќа покажаа многу посилно верување околу постоењето во текот на Рамазан во Ресен отколку што беше во Копенхаген. Религиската посветеност започнува повторно да оживува во Македонија по независноста. И двете цамии во Ресен се реновирани и се ставени во употреба, како и двете цркви, Св. Ѓорѓи и Св. Кирил и Методиј. Според еден од тројцата попови во Ресен, постоењето на две цркви во Ресен има "политичко објаснување".

Постарата црква посветена на св. Ѓорѓи била изградена во периодот на грчката патријаршија. Кога се издвоила бугарската егзархија од грчката власт во 1870 година, било потребно да се изгради друга црква во Ресен; Новата црква била посветена на Св. Кирил и Методиј, кои ја превеле Библијата на старословенски јазик.

Религиските и политичките празници во Ресен се манифестации на надворешниот и внатрешниот живот на заедницата. Колку што знам, не постои локална "тркалезна маса" за споделување на религиските убедувања на едните кон другите. Повидливо е носењето баклава во послужавник и вапцани јајца во чинии, што поминуваат преку етничките граници. Слична размена на обредни дарови помеѓу соседите, муслимани и православни христијани е забележана и во Бугарија (Види Георгиева, 1995:159).

Се разбира, најголемиот дел од размената на даровите се случува во рамките на етничките групи. Божемските дарувања и размена на дарови од муслиманите на христијаните се случуваат (од Бајрам па до Рамазан), а од христијаните на муслиманите (за Велигден). Викендот пред Велигден, четири девојчиња тропнаа на вратата од мојот стан. Јас си пишував белешки. Беше невообичаено да имам посета. Кога ја отворив вратата, едно од девојчињата рече дека "тоа е Лазара", и јас веднаш претпоставив дека треба да им дадам подарок. Се вратив кај нив со три Ида црвени јаболка (забележете, има дадов непарен број, иако беа четири девојчиња). Македонските христијани, исто така прават баклава, и тие ја раздаваат заедно со специјални форми лепчиња на нивните соседи муслимани. Учениците во средното училиште, на часот по англиски, се согласија дека првенствено "соседите" се тие коишто меѓусебно си разменуваат дарови за Бајрам и Велигден.

Ден пред Голем Бајрам, еден човек помина низ турското соседство (маало) удирајќи на барабан. Во Ресен има маала, како во селата, каде што сите жители се Македонци. Малцинствата живеат во "мешани маала" (соседства), како што велиме во Детроид. Имаше едно маало наречено "Гробишта", што е близу до двете градски гробишта. Муслиманските и православните гробишта се во соседство, едни до други, на патот кон Езерото Преспа. Просторот за живите и мртвите е во непосредна близина, но сепак поделен.

Центарот на градот е место каде што живеат Роми кои се соседи со многумина Турци. Ресенските Роми се стремат да бидат муслимани со албански говорен јазик, но како што велат тие, во себе носат заедно многу традиции во среќен збир. Празникот св. Ѓорѓи, на 6 мај, е исто така нивни празник кога колат, печат и служат печено јagne. Другите групи јадат јagne за Бајрам и Велигден.

Она што го импресионира збунетиот етнограф е тоа што целата заедница во Ресен, и муслиманите и христијаните го прославуваа "Ѓурѓовден" со берење гранки од врба по бреговите на Голема Река со кои ги китеа нивните врати и прозорци. Сестра му на Енџин донесе вода од реката и се капеше во неа.

Ѓурѓовден го означува доаѓањето на пролетта и дарувањето подароци во тоа време е главна работа кај Ромите. Ромите одржуваат годишна прослава во кино-театарот "Први мај", слично како турската заедница за Бајрам. Оваа пролет, ми се чини дека настана големо несогласување околу тоа кој оркестар да свири, па откако ниту еден не се појави, забавата беше откажана. Македонските и турските пријатели, знаејќи го нашиот интерес за културата не натераа да ја посетиме ромската прослава.

Меѓутоа, присуствував на еден многу значаен ритуал кај црквата св. Ѓорѓи, односно во дворот на црквата. Бевме испрскани со света вода. Нункото (Нум - (ко) - на македонски, Кум - на српски), му донесе на попот голем, кружен и орнаментиран леб, погача, кој беше поделен на четири дела што личеа на делови од велосипедско тркало. По работ на погачата имаше топчиња од печено тесто. Попот го заврте лебот наопаку и му тури вино врз него. Потоа, тој го сврте лебот повторно на лице, и луѓето ги ставија рацете на него и започнаа да го вртат во насока на вртењето на стрелките на часовникот, три пати, симболизирајќи ја промената на годишните времиња и вегетативниот циклус во текот на годината, како што објасни друг поп подоцна.

Потоа попот го исече лебот и му врати назад една четвртина на дарителот (нункото), два дела им даде на луѓето што побараа, а еден дел си задржа за себе. Ова беше дарување во рамките на групата, а не помеѓу групите. Разнообразноста на активностите за Ѓурѓовден, заедно со "маргиналните" Роми кои во моментот се наоѓаа во центарот, го покажува (функционалното?) работење на сите сегменти на заедницата. Во Ресен нема само една свеченост, како во "Градот на Јенките" на Варнер, каде што сите ентнички групи би го дале својот придонес кон имагинарната (замислената) целина. Во Ресен, се редат едно по друго епизодите на религиските прослави низ реципрочност и поделба на симболичката работа, до замислената заедница на Ресен. Бележењето на религиските признаци според однесувањето на јавноста за заедницата како целина е исто толку важно колку што е активноста на индивидуалците.

Муслиманот тропажќи на барабанот го обајави пристигнувањето на Бајрам шетајќи по улиците. Зелените знамиња со муслиманскиот симбол - ѕвезда со полумесечина, беа поставени на двете минариња во Ресен. Во 05 часот наутро, од звучниците на џамиите се слушаше молитвата, којашто ги повикуваше мажите на богослужба; рано утрото и јас им се придружив на утринска молитва во џамијата.

Во текот на мојата теренска работа се обидов да одржувам рамнотежа при присуствувањето на религиските служби и кај муслиманите и кај христијаните. Варнеровите опозиции (Warner 1961 : 59-66) помеѓу "оралниот протестантизам" и "визуелниот католицизам" во Градот на Јенките, изгледа дека би можело да претсавуваат примери и за разликите помеѓу исламските и православните литургии во Ресен. Исламскиот верник како и гестовите што ја придружуваат молитвата изискуваат од него да остане неподвижен, да клече на колена и да се клања, понекогаш ставајќи ја раката зад увото како да сака што подобро да ги

чуе изговорените молитви. Мажите на молитвата формираат прави редови на теписите. Чевлите се слечени на влезот, за да биде сигурно дека нема никакви проблеми некој слободно да го напушти местото. Текстови од Коранот ги красат ѕидовите и таваните. Молитвата е централна во изговорените текстови. Разликата помеѓу "оралниот ислам" и "визуелното православие" би го преплашиле Варнер. Споредете го отворениот простор во џамијата со тесниот, збиен и поделен простор во православните цркви. Иконостасите и ги покажуваат и ги чуваат затворени (изолирани) иконите. Што би напишал Варнер за оваа продлабочена разлика на симболичката експресија? Можно ли е постоење на зедница со толкави разлики во членството и ритуалот.

Православната литургија ја вклучува и молитвата, но и нишањето на кандилото, прскањето со света вода, палење свеќи, крстење со десната рака и ставање на трите прсти во специфична позиција, бакнување на лицата, десните раце и лицата на светците на иконите. Исламот и православието се различни. Зошто се избегнува различноста? Но, зошто разликата се претвора во темпирана бомба?

Во Ресен од Голем Бајрам до Велигден и Мал Бајрам, религиските празници и ритуалуи следат веднаш едни по други, така што ми се чинеше дека сум во постојана прослава. Фолклористите би рекле дека не сум си ја завршил мојата домашна работа, но всушност добро ги познавам делата на класиците како Фрезер, Диркем, а особено Вејс (Wace) и Томпсон (Thompson, 1914), чиишто книги се посветени првенствено на фолклорот на Власите во северен Пинд (Грција). Овие книги не беа на полиците во мојот стан, така што секој празник во пролетниот период јас го доживував како што тој доаѓаше.

Едно од најзагадочните искуства ми се случи во текот на викендот за Велигден. Во саботата чув некаков чуден звук. Како што ги спростирав алиштата на терасата од станот, слушнав тропаче како на барабан што доаѓаше од градот. Звучите доаѓаа периодично и јас се навикнав на нив. Немаа значење, бидејќи јас не го разбирав нивното значење.

Вечерта на Велипеток, Сандра, македонско девојче ми раскажа дека звукот доаѓал од камбанаријата на црквата (Св. Кирил и Методиј). Момчињата од камбанаријата тропале со дрвени палки за Велигден. Ми рече дека таа и пријателот ќе одат таа вечер в црква. Би можел да дојдам и јас? Се разбира. Пријателот на Сандра се викаше Итон. Тој беше Ром, муслиман, но по патот до црквата ми објасни дека секоја религија со верување во еден бог е добра. Беше задоволен кога слушна дека јас сум Евреин.

Како што пристигнувавме сè поблиску до црквата, звучите од удирањето стануваа сè погласни. Црквениот двор беше целиот осветлен од свеќите што ги држеа учесниците на прославата. Не го знаев зборот за звукот на таа ритмичка музика, пак затоа го нареков "клап-круп" (clickety - clap), што им беше забавно на Сандра и Итон. Тие, исто така, не го знаеја името на музиката, но инсистираа на фактот дека тоа "се прави само во Ресен". Итон ја модифицира изјавата "Прават исто вака и во Шпанија, но таму со тапани".

Ја прифатив информацијата како вистинита, сè додека не ја проверив подоцна. Итон и Сандра беа сериозни во уверувањето дека Ресен е единственото место каде што момчињата тропат со дрвени палки на врвот на камбанаријата во текот на велигденската прослава. Таквите изјави им даваат смисла на заедницата и идентитетот. Стварноста се темели на последиците од таквите замисли. Го прифатив нивното уверување, но бев скептичен.

Во црквата Сандра запали свеќа, ме научи како да се крстам и да ги бакнувам иконите. Запалив свеќа и ја ставив во песокта покрај иконата. Ги

прашав Итон и Сандра дали би можеле да се качиме горе на камбанаријата. Тие го прашаа човекот што продаваше свеќи, а тој ни го покажа патот до скалите. Сандра за прв пат се обиде да се искачи горе. Многу години наназад се плашела да го стори тоа, иако посакувала да се качи. Започнавме со искачувањето по бројни дрвени скали што се нишаа, сè додека, за чудо големо, не стигнавме безбедно на врвот на камбанаријата. Јас, пак, се бев избрикол и потстрижал, со нова кошула, вратоврска и сако за црквената служба на Велипеток. Сега се наоѓав во темната и полна со прашина камбанарија на црквата. Таму беа околу 7 момчиња на околу 12 годишна возраст кои тропаа на две или три дрвени табли (штици), врзани и обесени со жици на метални шајки од внатрешната страна на камбанаријата.

На дрвените табли тие удираа со дрвени палки во ритам што наликуваше на воз што поминува по шините и/или на звукот на коњски топот. Периодично, до полноќ на Велигден, момчињата удираа на таблите. Сè уште верував дека тоа беше специфична традиција само за Ресен. Посакував да верувам дека тоа беше единствена традиција, бидејќи тоа би значело дека јас како (општествен) истражувач направив откритие.

Силната желба да се пронајде нешто единствено (уникално) е многу моќен мотив. Нешто слично се случи во дворот на Кадри кога ги редевме деловите од мозаикот на патеката. Тоа беше настан за мене. Подоцна видов колку многу луѓе во Ресен имаат такви настани и викенди речејќи парчиња од мозаикот, вклучувајќи го тука и мојот домаќин во неговата куќа. Со години сум одел по такви патеки со мозаична структура низ Ресен без да ги забележам, сè додека јас не работев врз една таква патека, погрешно мислејќи си дека тоа е нешто единствено. Нашето верување во уникалноста е важна работа токму поради тоа што идејата за "вредноста" произлегува од уверувањето во уникалноста. Ова изгледа како проблемот на Спиноза: дали посакуваме нешто поради тоа што е добро или тоа е добро поради тоа што го посакуваме. Штом телото говори и знаењето е телесно, ние започнуваме да посакуваме и, го добиваме. Тоа е тоа што Спиноза го искombинирал во неговиот концепт за Конат (Hampshire 1951 : 133)

Прагматичката аксиома на Вико го одведе прашањето на Спиноза уште понатаму, кон теоријата на историското и општественото знаење. Го правиме тоа за кое што ние знаеме дека е практичен еквивалент на тоа што знаеме дека го правиме. Човечките суштества ја создаваат нивната историја и како резултат на тоа ние можеме да ја знаеме историјата. Господ го создал универзумот и поради тоа тој (таа) може да го знае универзумот. Жените (мажите) би можеле да се потпираат врз историјата бидејќи таа е единствената работа што можат да ја направат.

Горе на камбанаријата пробав со свои раце да тропам врз таблите но не толку добро колку 12 годишните момчиња. Во следните неколку недели прашав многу луѓе за овој обичај, и се разбира, открив дека тој не е единствен за Ресен, туку широко практикуван во градовите во внатрешноста на Македонија. А дали го има во Грција и Бугарија? Прашав. Никој не знаеше. Локалното знаење е локално и за локалните информатори и за локалните етнографи. Најголем број од луѓето што ги прашав Велигден го прославувале во нивниот роден град, пак поради тоа тие навистина не знаеја што се случува на другите места, а и не се зборувало многу за тоа. Некои беа заведени од мислата дека нивната камбанарија е единствената од која се тропаше во текот на викендот до започнувањето на биењето на камбаните на полноќ на велгден.

Постои термин за овој ритуал, "тропотеење", и многумина од луѓето не го знаеја овој збор. Ги прашав учениците во англиските класови во средното

училиште во Ресен да ми раскажат за религиозните традиции, што се случува во неделите по Велигден. Нешто за удирањето со дрвените палки на камбанаријата? Што значеше тоа? Едно девојче Славица, коешто израснало во Њу Џерси, на големо изненадување на нејзините соученици и професорката, раскажа што ѝ раскажувала нејзината баба: "Тоа се звуците на коњите што ја влечат двоколката во која била однесена душата на Исус". Тоа беше солиден одговор во кој немаше никаков магиски хокус - покус.

Еден социолог на религијата од Универзитетот во Скопје, спротивно на погорното, рече дека обичајот со удирањето оди наназад кон "паганските времиња" како начин за изгонување на демонските суштества. Дебатата помеѓу семиотичкиот метод на Пирс (Pierce) и симпатичката магија на Фрезер не би можело да биде појасно изразена. (Види, Singer 1984, за семантичката антропологија на Pierce). Бабата на девојчето покажуваше, низ методот на Пирс, како звукот на тропането семиотички наликува, но не магиски, на колите што ја пренесуваат душата на Исус. Социологот на религијата ја интерпретира активноста не како елемент од сложениот систем на знакови, туку како преживеаница на предлогичката, "паганска магија".

Неколкупати во врска со оживувањето на православниот ритуал набљудувајќи дека младите сакаат да ги практикуваат нив, но не беа многу заинтересирани за нивните теолошки или библиски значења. Држењето запалена свеќа во црковниот двор во очи на Велигден беше знак на обновувањето на македонската православна заедница во Ресен. Свеќите беа знак многу повеќе на социјалноста отколку на религиозноста. Учениците од селата дојдоа в град таа вечер, и многумина потоа продолжија да шетаат на улицата на младите каде што се забавуваа. Тоа, исто така беше знак на заедницата.

Ова накрсно испрашување на присутните во училиштата во средното училиште и универзитетските предавања го илустрира методот на плетење со чингелајче (crocheting method). Кога ѝ реков на Сандра "клап-круп" не се случува единствено на камбанаријата во Ресен на Велигден, таа не се разочара. Столбовите на нејзината заедница останаа да стојат. По сè изгледа дека не постои уверување во уникалноста што може да ги одржува заедниците.

Bell and Newby 1971

Bell, C. and Newby, H. (1971), *community studies : an introduction to the sociology of the local community*, George Allen and Unwin, London.

Clifford 1994

Clifford, J. (1994), "Diasporas", *Cultural Anthropology* 9 (3) : 302-308.

Evans-Pritchard 1956

Evans-Pritchard, E.E. (1956) (1937), *Nuer Religion*, Clarendon, Oxford.

Георгиева, 1995

Georgieva, T. (1995), "Coexistence as a System in the Everyday Life of Christians and Muslims in Bulgaria", A. Zhelyazkova (ed.), *Relations of Compatibility and Incompatibility between Christians and Muslims in Bulgaria*. International Centre for Minority Studies and Intercultural relations, Sofia.

Gilroy 1992

Gilroy, P. (1992), "Cultural Studies and Ethnic Nationalism", L. Grossberg, C. Nelson, and P. Treichler (eds.), *Cultural Studies*, Routledge, New York.

Hampshire 1951

Hampshire, S. (1951), *Spinosa*, Penguin, Harmondsworth.

Herzfeld 1987

Herzfeld, M. (1987), *Anthropology through the Looking-Glass : Critical Ethnography in the Margins of Europe*. Cambridge University Press, Cambridge.

Kiselinovski 1920

Kiselinovski, B. (1920-21), "Resen", *Glasnik geografskog drushtva* (Papers of the Geographical Society), Belgrade, pp. 88-94.

Marcus and Fischer 1986

Marcus, G. and Fisher, M. (1986), *Anthropology as Cultural Critique : an experimental moment in the human sciences*, University of Chicago Press, Chicago.

Mauss 1954

Mauss, M. (1954) (1925), *Essai sur le don : Forme et raison de l'échange dans les sociétés archaïques*, L'Année sociologique, Paris.

Schwartz 1978,

Schwartz, J. M. (1978), "Vognmandsmarker : A guest-worker Ghetto in Copenhagen", in *Scandinavian Review* (1).

Schwartz 1985

Schwartz, J. M. (1985), *Reluctant Hosts: Denmark's Reception of Guest Workers*, Akademisk Forlag, Copenhagen.

Schwartz 1989

Schwartz, J. M. (1989), *In Defence of Homesickness: Nine Essays on Identity and Locality*, Akademisk Forlag, Copenhagen.

Schwartz 1993

Schwartz, J. M. (1993), "Refraktion som metafor og metode: om at lease Nuer Religion", *Tidsskriftet antropologi*, 27:145-155.

Seligman 1992

Seligman, A. (1992), *The Idea of Civil Society*, Free Press, New York.

Singer 1984

Singer, M. (1984), *Man's Glassy Essence : Explorations in Semiotic Anthropology*, Indiana University Press, Bloomington.

Smith-Llwelllyn 1973

Smith-Llwelllyn, M. (1973), *Ionian Vision : Greece in Asia Minor, 1919-1922*, Macmillan, London.

Sollors 1986

Sollors, W. (1986), *Beyond Ethnicity*, Oxford University Press, New York.

Stolcke 1995

Stolcke, V. (1995), "New Boundaries, New Rhetorics of Exclusion in Europe", *Current Anthropology* 36 (1): 1-24.

Tonkin 1989

Tonkin, E., McDonald, and C. Malcolm (eds.) (1989), *History nad Ethnicity*, Routhledge, London.

Wallman 1978

Wallman, S. (1978), "The Boundaries od 'Race': Processes of Ethnicity in England", *Man* 13 (2) : 200-218.

Warner 1961

Warner, L. (1961), *The Family of God : a Symbolic Study of Christian Life in America*, Yale University Press, New Haven.

Whyte William Foote 1955

Whyte, W. F. (1955), *Street Corner Society : The Social Structure of an Italian Slum*, University of Chicago Press, Chicago.